

Kalkoenenhouderij in Nederland natuurlijk ondernemend

Ing. C.H. van der Bie
Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders (NOP)

De kalkoenenhouderij in Nederland is een relatief gering onderdeel van de Nederlandse agrarische wereld. Kalkoenen worden in beheersbare eenheden gehouden en dienen als hoogwaardig voedsel voor de mens tegen acceptabele prijzen. Dit bereikt de sector door de inzet van moderne technologische methoden en kennis in het houderijsysteem als ook door de doelstellingen in moderne fokprogramma's die ertoe leiden dat de dieren een hoge groeicapaciteit, goede vitaliteit en een optimale voerbenutting hebben waarbij goede gezondheid en welzijn gewaarborgd zijn.

De kalkoenenhouderij in Nederland heeft altijd ingespeeld op technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Daarom meent zij er goed aan te doen deze nota uit te brengen. Naast een beschrijving van de huidige kalkoenenhouderij is ook een visie van de sector over de toekomstige ontwikkelingen op diverse beleidsterreinen weergegeven. Hierbij zijn ook de raakvlakken en de discrepanties tussen de diverse beleidszaken in beeld gebracht.

Omvang van de sector en markt

De kalkoenenhouderij is in Nederland pas goed op gang gekomen na 1965. Sindsdien heeft de bedrijfstak zich verder ontwikkeld, inspeland op de vraag van de consument en binnen de randvoorwaarden ten aanzien van milieu, welzijn, etc. die door de overheid gesteld werden. Tevens is een toenemende specialisatie in bedrijven doorgevoerd, teneinde zoveel mogelijk aan de specifieke houderijenmerken tegemoet te kunnen komen. Daarmee heeft de kalkoenenhouderij zich als volwaardige bedrijfstak ontwikkeld. In 1997 waren er ongeveer 120 vleeskalkoenenbedrijven die ongeveer 1.200.000 kalkoenen huisvesten, twee kalkoebroederijen, zes vermeerderingsbedrijven met ongeveer **65.000** kalkoenoederdieren en twee slachterijen.

De tendens naar gemakkelijk te bereiden en vetarm vlees heeft de consumptie van kalkoenvlees sterk doen toenemen. Kalkoenvlees wordt in diverse vormen aangeboden. De seizoensgebonden vraag naar hele kalkoen (kerst) heeft zich omgezet naar een vraag naar kalkoenedelen (filet, etc.) gedurende het hele jaar. De houderij heeft zich op deze gewijzigde vraag aangepast door kalkoenen te houden die de verwerking tot kalkoenedelen gemakkelijker en efficiënter maken.

Huidige houderij

In ons land worden hoofdzakelijk B.U.T.-Big 6-kalkoenen gehouden. De ouderdieren worden geïmporteerd van het basisfokbedrijf in het buitenland. Na de opfokperiode worden de ouderdieren gehuisvest op, specifiek daartoe toegeruste vermeerderingsbedrijven. Deze bedrijven leveren broedeieren aan de kuikenbroederij. Alhoewel natuurlijke paring mogelijk is, zou dit tot beschadiging van de hennen kunnen leiden omdat, in tegenstelling tot wilde kalkoenhennen die slechts enkele malen per jaar paren, de hennen wekelijks door de veel zwaardere haan getreden zouden moeten worden. Op de vermeerderingsbedrijven is dan ook gekozen voor kunstmatige inseminatie. Deze vorm van bevruchting is ook in andere veehouderijsectoren gangbare praktijk. Het toepassen van kunstmatige inseminatie heeft als bijkomend voordeel dat minder hanen nodig zijn voor de bevruchting van de hennen, een economisch en foktechnisch voordeel.

Zowel het melken van de hanen als het insemineren van de hennen is specialistenwerk dat met zorg wordt uitgevoerd om het uiteindelijke doel van zoveel mogelijk bevruchte eieren te bereiken. De specifieke inrichting op het vermeerderingsbedrijf komt enerzijds tegemoet aan de eisen die de kalkoenen stellen en vergemakkelijken anderzijds het werk van de ondernemer. Een voorbeeld hiervan is het ter beschikking stellen van voldoende legnesten aan de hennen.

Hiermee wordt het de hen mogelijk gemaakt op een afgezonderde, rustige plaats haar eieren te leggen. De broedeieren van Nederlandse vermeerderingsbedrijven worden geleverd aan een kuikenbroederij. Ook worden broedeieren geïmporteerd. Nadat de eieren uitgebroed zijn in broedmachines die optimaal zijn uitgevoerd voor de ontwikkeling van het embryo, worden de uitgekomen kuikens gescheiden in hanen en hennen en daarna aan een vieeskalkoenenbedrijf geleverd. Vanwege de verschillen in groeicapaciteiten worden de hanen en hennen hier apart gehouden. In de eerste 5 weken worden de dieren in één stal (met een gazen tussenwand of een afscheiding met hekwerk) ondergebracht. Hiermee benut de kalkoenenhouder de natuurlijke warmte die de dieren afgeven en hoeft hij slechts één stal extra te verwarmen. Vanaf de zesde week hebben de dieren meer ruimte nodig. De hanen worden daarom naar een andere stal overgebracht en de hennen krijgen de beschikking over de gehele stal waarin ze als kuiken zijn geplaatst. De hanen worden gehouden tot een leeftijd van ongeveer 21 weken en met een gewicht van ruim 18 kg aan de slachterij geleverd. De hennen worden eerder, namelijk op 16 à 17 weken leeftijd, met een gewicht van ongeveer 9,5 kg aan de slachterij geleverd. In de "hennenstal" worden direct na reiniging en ontsmetting van de stal, nieuwe kuikens voor de volgende productieronde geplaatst.

Vleeskalkoenen worden loslopend in stallen gehuisvest. Op de bodem wordt een laag strooisel van bijv. houtkrullen aangebracht. Omdat kalkoenen geen natuurlijk scharrelgedrag vertonen, zoals kippen dat doen, dient het strooisel op een andere wijze los en rul gehouden te worden. Gedurende de productieronde wordt hiertoe het strooisel enkele malen gefreesd of wordt er regelmatig bijgestrooid.

De ventilatiebehoefte in kalkoenenstallen is groot. De natuurlijke ventilatie wordt daarom veelal ondersteund door mechanische ventilatie teneinde voldoende toevoer van frisse lucht en zuurstof te waarborgen. Door de natuurlijke ventilatie komt ook daglicht in de stallen. In nieuwe stallen is het aandeel van mechanische ventilatie groter. In deze stallen komt het daglicht binnen door ramen die geblindeerd kunnen worden. De lichtvoorziening in deze stallen wordt veelal aangevuld met TL-verlichting zodat een gelijkmatige verlichting verkregen wordt en een enigszins regelbaar licht-donker ritme realiseerbaar is. Bovendien is hiermee de lichtintensiteit regelbaar waardoor actief ingrijpen om eventuele problemen te voorkomen mogelijk wordt. Met het hanteren van een regelmatig licht-donker ritme wordt bovendien een rustperiode gecreëerd voor de dieren.

De voer- en watervoorziening is afgestemd op het houderijsysteem en het lichtregime. Optimalisatie hiervan ligt voor de hand omdat ook de groei afhankelijk is van de opname van water en voer. Naarmate kalkoenen ouder worden wijzigt de, van nature aanwezige, voedingsbehoefte. Kuikens hebben meer behoefte aan hoogwaardig eiwit. In de natuur wordt hierin voorzien door het eten van insecten. Naarmate de dieren ouder worden, worden meer granen, zaden en groenvoer genuttigd. In de moderne kalkoenenhouderij is de productieperiode daarom onderverdeeld in fasen waarbij in elke fase een, op de behoefte in die fase, afgestemd voer ter beschikking wordt gesteld. Met deze fasevoeding wordt een zo optimaal mogelijke voerbenuutting bereikt die aansluit bij het van nature aanwezige voedingspatroon, waarmee ook de uitstoot van niet benutte voeddelen naar het milieu tot een minimum wordt beperkt.

Milieu

Mest

Kalkoenen worden veelal gehouden op bedrijven die niet over cultuurgrond beschikken. Daarmee komt de structuur overeen met de andere takken in de pluimveehouderij. Omdat de kalkoenenmest buiten het bedrijf moet worden afgezet, sluit de sector aan op het mestbeleid in de pluimveehouderij. Zij kiest daarbij onomwonden voor een zodanige afzet van de mest dat deze geen belasting vormt voor de Nederlandse bodem. Dit kan worden bereikt door export van de mest, al dan niet in bewerkte vorm, of het niet meer aanwenden van de mest als meststof, bijvoorbeeld door het verbranden van de mest, waarbij in de toekomst energieopwekking mogelijk is.

Voor de langere termijn steekt de kalkoenenhouderij mede in op energie-opwekking door middel van het verbranden van de kalkoenenmest. Door het relatieve hoge strooiselgehalte en dus volume van de kalkoenenmest, is deze optie het meest structureel. Immers, naast een niet milieubelastende oplossing van het mestprobleem wordt bovendien een alternatieve energiebron ter beschikking gesteld. Stimuleringsmaatregelen dienen dan ook gericht te zijn op het bevorderen van de deelname aan projecten waarbij energie wordt opgewekt uit verbranding van mest.

Ammoniak

De beperking van de ammoniakemissie uit de stallen heeft de sector reeds vele hoofd-breken gekost. Al zes jaar wordt gepoogd een stalsysteem te ontwikkelen waarbij de uitstoot van ammoniak verder beperkt wordt. Met een gedeeltelijk verhoogde strooisel-vloer worden de mogelijkheden gecreëerd om lucht door het strooisel te blazen en zo een droging te realiseren waarbij de stikstof wordt vastgelegd in de mest en niet in de vorm van ammoniak kan vrijkomen. Het nieuw ontwikkelde systeem kent echter, voor-alsnog, onoverkomelijke problemen. Het doek, waarmee de gedeeltelijke verhoging in de stal wordt bereikt, blijkt onvoldoende bestand tegen het gebruik. Bovendien zijn de mogelijkheden tot reiniging en ontsmetting in dit systeem nog onvoldoende. Naast hernieuwde pogingen om dit systeem te vervolmaken, zal de sector ook andere opties in voer- en watermanagement en het toepassen van producten die de ammoniak binden nader onderzoeken. Hierin past ook een heroverweging van het frezen van het strooisel en het nagaan of bij nieuwbouw reeds bouwkundige maatregelen getroffen kunnen worden waarmee de ammoniakemissie beperkt wordt.

Welzijn

Kalkoenen worden in Nederland loslopend in stallen gehouden. Op de bodem is een laag strooisel aangebracht. Deskundigen beschouwen het kunnen beschikken over strooisel als een voorwaarde voor het welzijn van pluimvee. Gedragingen als het nemen van een stofbad kunnen immers in het strooisel worden uitgevoerd. Met het kunnen uitvoeren van deze gedragingen, een goede voer- en watervoorziening, een goede klimaatsbeheersing, een regelmatig dag-nacht ritme (minimaal 6 uur aaneengesloten donker), zorg voor de gezondheid en zorgvuldigheid in het omgaan met de dieren voldoet de kalkoenenhouderij reeds aan veel welzijnsaspecten. Naast oog voor de behoeften van de kalkoen speelt hierin ook een gezonde dosis eigen belang van de kalkoenenhouder. Houderij onder goede omstandigheden zal immers meestal de productie en de kwaliteit bevorderen. Het op economische basis houden van kalkoenen betekent echter ook dat een aantal beperkingen aan de dieren worden opgelegd. De muren van de stal vormen een beperking van de bewegingsvrijheid van de kalkoenen. Daar staat echter tegenover dat deze muren ook een bescherming bieden tegen ziekten die onder vogels in de vrije natuur voorkomen en tegen de grillen van ons klimaat. Bovendien biedt het in stallen huisvesten van kalkoenen mogelijkheden om maatregelen te treffen die de uitstoot van ammoniak naar het milieu beperken.

Bezettingsdichtheid

Voor de bezettingsdichtheid in de kalkoenenhouderij geldt momenteel geen regelgeving. De bezettingsdichtheid is geoptimaliseerd op basis van landbouwkundige en economische gronden. Alhoewel bij de huidige bezettingsgraden geen problemen gesignaleerd worden, is de kalkoenenhouderij bereid om internationaal de discussie over de bezettingsdichtheid aan te gaan. De discussie zal echter rekening moeten houden met het feit dat kalkoenen niet alleen in de breedte groeien maar ook in de hoogte. De Farm Animal Welfare Council (FAWC) heeft reeds in 1995 aangegeven dat een goede maatstaf voor deze driedimensionale groei het zogeheten metabolisch gewicht is. De kalkoenenhouderij heeft geen bezwaren tegen regelgeving inzake bezettingsdichtheid mits deze regelgeving gebaseerd is op het metabolisch gewicht en de regelgeving op Europees niveau ingevoerd wordt. De formule die de FAWC ontwikkelde voor de berekening van het benodigde oppervlak per dier op basis van het metabolisch gewicht, wordt reeds in aangepaste vorm in diverse Europese landen toegepast. De Nederlandse

kalkoenenhouderij sluit zich hierbij aan, mede gezien de internationale afzetstructuur. De kalkoenenhouderij stelt voor als regel in te voeren dat de bezetting in kalkoenenstallen zodanig gepland dient te worden dat tot 3 dagen voor het slachten een bezetting van 59,5 kg/m² voor hanen en 52 kg/m² voor hennen niet wordt overschreden. Dit voorstel komt overeen met de uitspraak van de FAWC uit 1995 dat bij deze bezettingsgraden geen welzijnsproblemen optreden. Hierbij acht de sector het wenselijk dat het effect van bezettingsdichtheid op het gedrag van de kalkoenen nader wordt onderzocht.

Ingrepen

Het aantal ingrepen dat bij kalkoenen wordt toegepast dient tot een absoluut minimum beperkt te worden. De overheid heeft hieraan invulling gegeven door het zogeheten Ingrepenbesluit af te kondigen. De kalkoenenhouderij kan zich voor de meeste ingrepen vinden in het verbod, simpelweg omdat deze ingrepen reeds nu al niet meer worden toegepast. Kalkoenen worden bijvoorbeeld niet geleewiekt. Het verwijderen van de neuslellen vindt slechts sporadisch plaats voor een enkel bedrijf. Met name in stallen waarin beduidend meer daglicht kan toetreden dan in de gemiddelde stal kan zich de situatie voordoen dat dieren met neuslellen de agressiviteit tot een onaanvaardbaar niveau opvoeren. Het verwijderen van de neuslellen is dan de enige manier om de rust bij de kalkoenen terug te krijgen en aldus het algehele welzijn te bevorderen. Met bedrijven waar dit voorkomt zal gezocht worden naar een structurele oplossing opdat het verwijderen van de neuslellen niet meer nodig zal zijn.

Het toelaten van daglicht in de stallen bevordert sociale contacten tussen kalkoenen. Het ontstaan van een rangorde is een automatisch gevolg hiervan. Enige mate van elkaar corrigerend gedrag in de rangorde is hierbij noodzakelijk. Dit mag echter niet tot excessen leiden. Schadelijke gevolgen van het pikken naar elkaar, zoals het ontstaan van wonden bij de dieren, dienen voorkomen te worden. De kalkoenenhouderij heeft gekozen voor een snavelbehandeling die zo min mogelijk nadelige gevolgen heeft voor het dier. Gebleken is dat de zogenaamde laser-methode, toegepast bij eendagskuikens en uitgevoerd door in die methode gespecialiseerde personen, het best voldoet (onderzoek van Grigor et al. The veterinary record, March 1995). Bij deze snavelbehandeling wordt de haak van de bovensnavel verwijderd. De snavel groeit vervolgens weer recht aan. De mogelijke verwonding van elkaar, met name door de haak op de snavel, wordt op deze manier sterk beperkt. Het achterwege laten van deze snavelbehandeling kan alleen indien het lichtniveau sterk beperkt wordt, maar zelfs dan worden veel dieren beschadigd. Bovendien mag dan geen daglicht tot de stal toetreden. In de afweging tussen het houden van kalkoenen in het (bijna) donker of het behandelen van de snavel kiest de kalkoenenhouderij voor het laatste. Verder onderzoek op dit terrein wordt echter gestimuleerd.

Verrijking leefomgeving

Het verrijken van de leefomgeving van de kalkoenen heeft de aandacht van de kalkoenenhouderij. Praktijkonderzoek Pluimveehouderij heeft in haar onderzoek naar het achterwege laten van snavelbehandeling reeds diverse objecten aan de dieren beschikbaar gesteld, zoals speeltouwtjes, kettingen en houtwolballen. De dieren besteden tijd aan deze objecten maar een positief effect op pikkerij was nauwelijks zichtbaar. Een verdere afleiding voor de dieren zou mogelijk zijn door strobalen in de stal te plaatsen. De strobalen worden door de kalkoenen volledig uit elkaar gehaald. De eisen aan de mestkwaliteit laten echter momenteel de aanwezigheid van stro niet toe. Wanneer in de toekomst het verbranden van de kalkoenenmest voor energieopwekking gerealiseerd is, zou het in de stal brengen van stro ook mogelijk zijn. Verder onderzoek naar verrijking van de leefomgeving wordt door de sector gesteund.

Het nemen van stofbaden is een graag uitgevoerd gedrag door kalkoenen. Hiervoor is droog en rul strooisel nodig. Omdat kalkoenen van nature niet met scharrelgedrag het strooisel omzetten, wordt het strooisel enkele malen gefreesd. Zo wordt in ruim tweederde deel van de stal droog en rul strooisel verkregen. Juist dit frezen staat echter ter discussie teneinde de uitstoot van ammoniak te beperken. De kalkoenenhouderij wil daarom dat in onderzoek naar het eventueel achterwege laten van strooiselfrezen, het in voldoende mate kunnen uitvoeren van stofbadgedrag wordt opgenomen.

Transport

De kalkoenen worden gehouden om uiteindelijk geslacht te worden en ais voedsel voor de mens te dienen. Dit houdt in dat de dieren gevangen en naar een slachterij getransporteerd dienen te worden. Om mogelijke beschadigingen bij de kalkoenen als gevolg van gebrekkig menselijk handelen te voorkomen, is door de kalkoenenhouderij een nieuw vang- en laadsysteem ontwikkeld. Met een machine die afgestemd is op de kenmerken van de kalkoenen worden de dieren in alle rust gevangen en in, daarvoor bestemde, containers geladen. Deze containers voldoen uiteraard aan de Europese eisen voor het transport van dieren. Verdere verfijning van het vang- en laadsysteem voor kalkoenen blijft echter de aandacht houden. Zo nodig zullen initiatieven genomen worden om bijv. het personeel dat nodig is bij het vangen en laden verder op te leiden of bij te scholen.

Gezondheid

De kalkoenenhouderij heeft, net als andere sectoren, te maken met ziekten. Omdat kalkoenen op strooisel gehouden worden, komen de dieren met de uitwerpselen van andere kalkoenen in contact. Bovendien is strooisel een materie waarin bacteriën goed gedijen. Het onderkennen van ziekten en het behandelen van eventueel zieke dieren is daarom een vast onderdeel van het management van de bedrijven. Daarbij kan de kalkoenenhouder terug-vallen op, een groeiend aantal, gespecialiseerde dierenartsen. Aanvullend hierop kent Nederland instituten waar onderzoek wordt uitgevoerd naar de oorzaak en de bestrijding van ziekten. De kennis van ziekten, ziektebeheersing en ziektebestrijding wordt zo nationaal en internationaal op peil gehouden.

Een aantal ziekten zijn zo besmettelijk en kunnen zodanige gevolgen hebben voor de dieren en de economische situatie van de kalkoenenhouder dat het motto "voorkomen is beter dan genezen" hier van toepassing is. Voor deze ziekten zijn dan ook vaccinatieschema's ontwikkeld. In sommige gevallen, zoals bij pseudo-vogelpest, zijn deze entingen verplicht. In andere gevallen waar de ziekte bedrijfsgebonden is, wordt de enting alleen op dat betreffende bedrijf uitgevoerd.

De zorg voor de gezondheid van de dieren heeft de continue aandacht van de sector. Verder onderzoek naar de bestrijding van ziekten en de voorkoming ervan zal zij voortdurend stimuleren. In het verleden heeft de kalkoenenhouderij reeds een zogenaamd gezondheidsbegeleidingssysteem opgezet. De verdere ontwikkeling hiervan blijft de aandacht van de sector houden.

Veiligheid

De kalkoenenhouderij is in feite een onderdeel van de Nederlandse voedingsmiddelindustrie. Haar producten dienen kwalitatief goed te zijn. Dat het product ook veilig moet zijn is daarbij vanzelfsprekend. De zorg hiervoor en het doorvoeren van de noodzakelijke waarborgen neemt jaarlijks toe.

Salmonellae en Campylobacter

Salmonellaebacteriën en Campylobacter zijn potentiële verwekkers van ziekten bij mens en dier. Al in de jaren tachtig is begonnen met de aanpak van deze ziekten met een regelmatige monitoring en zo nodig bestrijding bij de ouderdieren. Na deze maatregelen die voorkomen dat een mogelijke besmetting bij de ouderdieren aan de nakomelingen meegegeven wordt, is de aanpak uitgebreid naar vleeskalkoenen met strikte hygiëne-maatregelen om te voorkomen dat een besmetting de stal binnensluipt. Op vrijwillige basis is ook een monitoringsysteem toegepast. De kalkoenenhouderij wil deze vrijwillige aanpak verfijnen en bekrachtigen door een Plan van Aanpak in te voeren, zoals die ook in andere takken van de pluimveehouderij verplichtend van kracht is.

Residuen

Het gebruik van geneesmiddelen kan als gevolg hebben dat een deel van de werkzame stof als residu in een dier achterblijft. Ter bescherming van de consument wordt na het toedienen van medicijnen een wachttermijn in acht genomen voordat de dieren geslacht mogen worden. Registratie van het medicijngebruik en een AM-keuring voor het slachten door de RVV waarborgen het correct in acht nemen van deze wachttermijnen.

Antibiotica

Het voorkomen van ziekten bij kalkoenen wordt niet alleen gerealiseerd door het uitvoeren van vaccinaties maar ook door het preventief toedienen van kleine hoeveelheden van antibiotica. De weerstand van de kalkoenen tegen ziekteverwekkers wordt zo positief ondersteund. Om te voorkomen dat dit nadelige gevolgen kan hebben voor de consument worden de geldende wachttermijnen ook hier in acht genomen. Het gebruik van antibiotica-vrij voer heeft uiteraard de voorkeur van de sector. Zij zal het preventief gebruik van antibiotica dan ook zo veel mogelijk beperken, onder voorwaarde dat het curatief gebruik op veterinaire indicatie wordt toegestaan. Omdat de kalkoenenhouderij relatief gering van omvang en dus van beperkt belang voor de farmaceutische industrie is, zijn slechts enkele middelen beschikbaar voor de sector en vaak is de beschikbaarheid dan nog beperkt tot het gebruik als voedertoevoeging. De kalkoenenhouderij bepleit in dit kader een verbeterde Europese registratie van geneesmiddelen.

Hygiëne en ketenproductie

De gezondheidsstatus van de kalkoenen kan van invloed zijn op de uiteindelijke kwaliteit van het vleesproduct. Hygiënisch werken en het afstemmen van de schakels in de kalkoenenhouderij is daarom essentieel.

Informatie-uitwisseling tussen schakels en terugkoppeling van gegevens bevordert de afstemming op elkaar. De kalkoenenhouderij onderkent het belang van hygiëne en afstemming reeds lange tijd. Het werken in integratieverbanden is in de sector dan ook gebruikelijk. De waarborging van deze samenwerking ligt vast in het IKB-programma. De kalkoenenhouderij in Nederland is voor 98 % IKB-erkend. In een aantal gevallen wordt deze IKB-standaard nog aangevuld met bijv. NEN-ISO normen. Verdere verfijning van kwaliteitssystemen teneinde een zo hoog mogelijk kwaliteitsniveau te bereiken wordt door de sector gestimuleerd.